

jev »Prometej«, ki kade plamenico duha naravnost Bogu iz rok in oblikuje ljudi po svoji podobi? Kje Župančičev »Ptič samoživ«? Danes genij ni več »intuicija, zmožnost v poedinosti videti objektivno« (Schopenhauer), danes je genij epilepsija, seksus, bolezen in Smiljanič je prav v tej knjigi pokazal s prstom na njeno domnevno ime — sifilis. Res, zakaj ne bi šli še korak dalje, če smo že ostali pri seksusu? In kakor se to neverjetno sliši, je vendarle le povsem logični zdravniški zaključek iz one osnovne predpostavke: vse je materija. Smiljanič postavlja svojo teorijo še na drug princip: paradoks je najbistvenejši smisel življenja. Solnce je vzrok dnevu in noči, luči in temi. In tako ima bolezen tudi svoje pozitivno lice: ustvarja genije. Obolenost možgan ima za posledico pojačanje mentalne energije: razvije se večji duh, abnormalen glede na normalno zdravo razvito sredino. Dokler energija obolelega organa more kljubovati bacilom bolezni, človek misli preko normale jako; ko nadvlada bolezen miselni organ, zapade človek pod miselno normalo, v blaznost. Taka je meja med genijem in blaznikom (Nietzsche, Maupassant). »Zdravje ima poslanstvo, da ohranja materijo, bolezen pa, da ohranja dinamiko duhá.« Iz dejstva, da se genij rodi in iz svoje materijalistično-zdravniške miselnosti pa sklepa Smiljanič, da je genij mogel tako svojo možgansko bolezen le podedovati. In ker je edina bolezen, o kateri je danes s sigurnostjo potrjeno, da se podeduje (o jetiki in alkoholizmu dvomi) sifilis, — je Smiljanič smelo proglasil sifilis kot oni najbistvenejši vzrok, ki ustvarja blazneže in prav tako genije. Princip paradoksa!

To je osnovna misel njegove teorije. Večino knjige pa posveča kliničnim analizam svetovnih genijev in ugotavlja po njih telesni ali duhovni strukturi posledice podedovanega sifilisa. Pri tem pa Smiljanič sam boluje na nekaki umišljenosti in nenormalni zdravniški gorečnosti, ki vidi v vsakem še tako normalnem pojavu, bolezen in njenega daljnega prednika — sifilis, ki mu je tako širok pojem, da bi bilo težko spraviti pod njegovo firmo vsak duhovni pojav (n. pr. misticizem i. t. d.), pa čeprav še tako nasilno. Prepričan pa sem, da bi se dalo najti v svetu še enkrat toliko zgledov, ki bi govorili proti Smiljaničevi

teoriji. Vendar to ni moj namen. Hotel sem slovensko javnost samo opozoriti na to zanimivo zdravniško razpravo novomaterijalistične francoske šole (Smiljanič je materijal nabiral po fr. klinikah in je prvotno svoj original izdal v fr. jeziku: *Les origines du Génie*, Paris, 1928), kot dokaz, do kakšnega zaključka je moderna znanost dovedla duhovnega delavca, genija, ki odpira duhu nove svetove. To je pad genija. Udarac naravnost v oči.

Tine Debeljak

Sima Pandurovič: Bogdan Popovič. — Braća Kavaja, Nikšić, 1931. Str. 138 (cirilica).

Vse drugačnega značaja kot Gluščeva studija o Skerliču je Pandurovičeva razprava o Bogdanu Popoviču. (Ponatis iz Života i rada). Sima Pandurovič, znani pesnik in prevajalec, urednik »Antologije savremene lirike«, kritik in esejist (Razgovori o književnosti), je hotel ob priliki entuzijastičnih proslav štiridesetletnice književnega dela Bogdana Popoviča »znanstvenika, književnika in profesorja, prijatelja Muz, tolmača tajn besede, linije, barve in zvoka, modreca, ki tudi v dobrem vidi lepoto« (posvetilo v »Zborniku v čast B. P.«), razbiti frazo o njegovem epohalnem pomenu, pokazati njegovo pravo vrednost in vkljub vsem častivcem dokazati, da B. P. »ni ne znanstvenik, ne filozof«, da pa v resnici predstavlja »epoho naše literature« in to samo današnje kot glavni predstavnik »protekcijonizma in epigonstva«. Taki hudi očitki in očitna tendenca, zatemniti sijaj priznanega »arbitra elegantiarum«, bi približali razpravo pamfletu, da ni pisana z izredno kritično pronikljivostjo in strogo filozofsko analitično dialektično metodo. Sima Pandurovič razbere kritično vse pomembne razprave B. P. po kronološkem redu in jih osvetli od vseh strani, po stilu in vsebini, a najrajši pa se zagriže v osnovni filozofsko-teoretski zametek eseja, kjer odkrije zmešnjavo pojmov in začuda malo originalnosti, ter tako na kraju krajev od vsakega eseja ostane le malo trajnega. B. P. mu je popolnoma neoriginalen duh, kompromisen do brezsmisla, eklektičen, zdi se mu kot človek, ki se natrpa citatov, da v naklonjeni mu družbi duhoviči in doseže uspeh, ki pa se ob kritičnem razboru izkaže kot blesk pene. Zanimivo tolmači vse B. P. faze, njegovo spretno osvajanje publike in

fame, beg iz domače literature v tujo, kar mu razodeva notranja zavest nezmožnosti lastne osebe. Simptomatičen znak za to mu je tudi, da B. P. ni obdelal niti enega domačega pisca v celoti niti ni ocenil niti ene tuje knjige na novo: pisal je samo o splošnih stvareh in o piscu samo v zvezi z drugimi problemi (Beaumarchais). Vidi se, da tuje literature pozna iz kritik, ne iz del. Z urejanjem že znanih sodb upravlja nekakšno sekundarno delo. Nekaj trajnejšega dela je ostavil samo v področju analize umetniškega ustvarjanja, dasi mu Pandurovič tudi njegovo teorijo vrsto za vrsto spodbija. Po Panduroviču se vse kritično delo B. P. da reducirati na osnovne elemente, ki so: da je okus vrhovni estetski pojem, da je umetnostno delo sestavljeno in ga je treba razložiti, da je delo zvest obraz dobe, da je kritika zelo težak posel in da je umetnost v toliko boljša, v kolikor je bolj aristokratska. Popović mu tako kot kritik ni ne znanstvenik ne filozof, pač pa je inteligenten in pameten mož, ki je prej dosegel uspeh, preden je kaj napisal; napisal pa je kake dve, tri dobro dokumentirane studije iz področja umetnostne analize, ki bodo ostale, sicer pa niz dobrih, a ne originalnih esejev — kozerij — predavanj, ki ga kažejo kot izbrušenega stilista. — Slabše pa je izpadla ocena P. socialno-kulturnega dela, celotni njegov vpliv na lit. politiko, ki ga Pandurovič razlaga iz njegovih osebnih motivov in ceni po rezultatih. V teh napadih je razprava najbolj osebna in operira s predpostavko, da je vsaka javna gesta P., vsaka njegova lit. drobnost preračunjena na zunanji efekt, kar se vidi v izberi snovi, časa, načina in publike, kjer je moral sigurno uspeti. Bolj kot s produktivno originalnim delom se je B. P. pečal s praktičnejšo politiko osvajanja kulturno-socialnih položajev, ustanov in fondov, s katerimi sedaj oligarhično razpolaga.

Tako je Pandurovičeva razprava smel napad na B. Popovića, ne prvi in ne poslednji vsaka ekstremna sodba dokaj resnice v sebi. Popovića. Samo vsiljuje se mi misel, da tudi za tem delom tiče osebni motivi, ki jih Pandurovič sicer v toliki meri pripisuje B. Popoviću-človeku.

Tine Debeljak

Rudolf Braune: Devojka za pišačem mašinom. Roman, preveo Sl. Jovanović, Izdanje Nolit, 1951.

V knjižnih izdajah založbe »Nolit« vidimo zlasti srbohrvatsko mentaliteto, ki iz nje rase vsa senzacija, ki spremlja domala vsako izdano knjigo. Saj so na priliko tudi naše založbe izdale Fedina ali O'Flahertya, ali v taki knjižni obliki in na tak način, da je bila izključena vsaka senzacionalnost ali modnost, ki bi zasenčila umetniške kvalitete pisanih del. Toda ne samo kvaliteta, senzacija je včasih tisti prostor, ki v njem tudi idejnost kake umetnine ne more vzžareti v čisti podobi. Nočemo se podrobno vmešavati v aktualnost spora med Crnjanskim in založbo Nolit, ki meče zelo značilno luč na belgrajsko politično-kulturno življenje, ali menimo, da bi Crnjanski umestneje postopal, če bi založbi pretresel kvaliteto njenega umetniškega programa, zadevo idejnosti in ostale osti pa prepustil bodočnosti, ko bo debatno polje na vse plati odprto in zares svobodno.

Da zaide v knjižni program založbe Nolit, ki so v njej gospodje kakor Bogdanović, Krklec, Kulundžić, nemški reportažni roman Rudolfa Brauneja »Das Mädchen an der Orga Privat«, se resnično čudimo. Kajti ime Rudolf Braune še ne odtehta imena Felix Braun, da ne govorimo o Döblinu, Glaeserju, Finku ali celo o B. Travnu. Tudi reportaža E. E. Kischea stoji mnogo višje nad slabo prozo R. Brauneja, ki bi ji za par prključili najnovejšo liriko Ericha Kästnerja, ki je njegova pesem le zastor za puhlo stvarno modrost. Kisch zna ustvariti ozračje praške periferije, dočim Braune v svojem dekliškem romanu berlinske niti malo ni nakazal. Še več: on je iz krvavih znamenj po trgovskih pisarnicah in iz sodobnih cestnih etiket stvoril nekaj, kar bi označili za diletantsko šlagersko kompozicijo, ki niti inferijorno kabaretno življenje ni, kaj šele umetnost. Če pritrdimo, da je Braune v romanu idejni zagovornik ustroja družbe in borivec zoper krivico in nasilje, moramo na to pripomniti, da si ti vlogi predstavlja kot romantično službo, ne pa kot poslednje dejstvo socialne prebujenosti. Taka »pravica«, »red« ali kako drugače, je slučajno danes v modi in na dnevnem bojnem programu, zato ga Braune kot pristaš mode zagovarja in ga ne razvije niti nad razvalinami propadajočega meščanstva niti ga ne prinaša v borbi zoper kako izrazito kapitalistično velesilo s historičnimi znaki.

Vse tisto življenje v romanu je prav za